

AGNIESZKA ŻOŁĄDKIEWICZ

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ NA OBSZARACH WIEJSKICH

Streszczenie

Na obszarach wiejskich pomimo trudnych warunków rozwija się przedsiębiorczość rolnicza, jak również pozarolnicza. Wyznacznikiem przedsiębiorczości danych terenów może być liczba osób opuszczających tereny wiejskie oraz liczba osób bezrobotnych.

Celem artykułu jest przedstawienie form przedsiębiorczości oraz ich poziom na terenach wiejskich.

Słowa kluczowe: przedsiębiorczość, obszar wiejski, działalność rolnicza, działalność pozarolnicza

Wprowadzenie

Początek lat 90. XX wieku przyniósł dla obszarów wiejskich trudny okres, charakteryzujący się spadkiem popytu na produkty rolne, wzrostem kosztów kredytów, a także pogarszającą się relacją cen produktów rolnych do cen towarów i usług nabywanych przez rolników. Ponadto zlikwidowano wiele PGR-ów, w wyniku czego znaczny odsetek ludności wiejskiej został bez pracy. Tym samym obszary wiejskie zostały dotknięte wysokim wskaźnikiem bezrobocia, a sytuacja dochodowa ludności wiejskiej uległa istotnemu pogorszeniu. W konsekwencji ludność obszarów wiejskich została zmuszona do wykazania się znaczną przedsiębiorczością, przejawiającą się w różnych formach.

Celem artykułu jest prezentacja form przedsiębiorczości podejmowanych przez społeczeństwo na obszarach wiejskich. Zaprezentowano różne podejścia związane z definicją przedsiębiorczości. Następnie scharakteryzowano rodzaje przedsiębiorczości prowadzone na obszarach wiejskich. W celu weryfikacji poziomu przedsiębiorczości dokonano analizy migracji wewnętrznej i zagranicznej odnoszącej się do ludności wiejskiej, jak również liczby osób pozostających bez pracy.

Dla realizacji celów artykułu wykorzystano wybrane pozycje literatury przedmiotu, dane statystyczne z opracowań GUS, w szczególności wyniki Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2010 roku oraz dane z Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.

Definicje pojęcia przedsiębiorczość

W literaturze odnoszącej się do terminu przedsiębiorczość trudno odnaleźć jednoznaczną i naukową definicję tego pojęcia. Można bowiem doszukać się wielu zakresów i znaczeń, niesprowadzających się do jednoznacznego opisu.

S. Kwiatkowski twierdzi, że: „sposób postrzegania tego zjawiska jest uzależniony przede wszystkim od głównej dziedziny i zainteresowań badacza, który podejmuje ten temat oraz najczęściej zafascynowanego magią przedsiębiorców zdolnych do tworzenia materialnego bogactwa z niematerialnych zasobów”¹.

Pojęcie przedsiębiorczości można utożsamiać ze specyficzną filozofią działania człowieka, a dokładniej z funkcjonowaniem przedsiębiorstwa. Przedsiębiorczość można również widzieć przez pryzmat zdolności, zaradności jednostki, obejmującej ogólnie umiejętność radzenia sobie z problemami rzadkości zasobów. Taki sposób postrzegania sprowadza się do traktowania przedsiębiorczości jako atrybutu związanego z umiejętnością człowieka do zdobywania nie tylko dóbr ekonomicznych, ale także społecznych czy psychologicznych. W takim podejściu zwraca się szczególną uwagę na kreatywność, zaradności czy też pomysłowość jednostek².

W średniowieczu, we Francji, kiedy termin przedsiębiorczość był już stosowany oznaczał działanie osób pełniących nadzór nad wytwarzaniem dóbr³. Zgodnie ze *Słownikiem języka polskiego* przedsiębiorczość to zdolność do tego, żeby być przedsiębiorczym, to również dysponowanie duchem inicjatywy, obrotnością, rzutkością, zaradnością⁴. Przedsiębiorczość definiowana jest również jako: „uwarunkowany społecznie proces tworzenia szans na kreowanie bogactwa oraz ich twórcze wykorzystanie poprzez użytkowanie zasobów finansowych, materialnych oraz kapitału ludzkiego i społecznego w sposób innowacyjny”⁵.

M. Duczkowska-Piasecka autorka hasła przedsiębiorczość w Encyklopedii agrobiznesu, opisując to pojęcie rozróżnia dwa podejścia – przedsiębiorczość jako postawa i jako proces. Przedsiębiorczość jako postawa jest sposobem postępowania jednostek ludzkich. Dany sposób polega na skłonności do podejmowania nowych działań, a także ulepszania istniejących elementów środowiska, na twórczo aktywnej postawie wobec otaczającej jednostkę rzeczywistości. Z kolei opis przedsiębiorczości jako procesu sprowadza się do powstawania i rozwoju jednostek przedsiębiorczej działalności gospodarczej⁶. Termin przedsiębiorczość wyraża również aktywność ludzką, działanie prowadzące do tworzenia czegoś nowego, a tym samym mające

¹ R. Majkut, *Przedsiębiorczość w świetle uwarunkowań interdyscyplinarnych*, CeDeWu, Warszawa 2014, s. 58.

² Ibidem.

³ Ibidem.

⁴ B. Fedyszak-Radziejowska, *Spoleczność lokalna a rozwój przedsiębiorczości*, w: *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich wschodniego i zachodniego pogranicza*, red. M. Kłodziński, A. Rosner, Warszawa 2000, s. 157.

⁵ K. Żmijewska, *Perspektywy rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich województwa małopolskiego*, w: *Aktualne problemy funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstw*, red. M. Kowalik, A. Sierpińska-Sawicz, VIZJA, Warszawa 2014, s. 453.

⁶ B. Fedyszak-Radziejowska, *Spoleczność lokalna...*, s. 157–158.

określoną wartość. W konsekwencji działanie takie wymaga zarówno wysiłku fizycznego, jak i psychicznego a także poświęcenia czasu⁷.

Przedsiębiorczość jest również postrzegana jako szczególna aktywność gospodarcza, wyróżniająca się dynamiką i wzrostem znaczenia w gospodarce narodowej, będąca źródłem innowacyjności, zmiany ekonomicznej oraz lokowania kapitału⁸.

W literaturze ekonomicznej można dostrzec dualne pojmowanie przedsiębiorczości. W ekonomii opisuje się ją jako efekt pracy, aktywność, sposób zachowania na rynku, działanie przekładające się na wyniki ekonomiczne. Z kolei w zarządzaniu przedsiębiorczość definiowana jest jako proces oraz cecha działania wyrażająca się sprawnością kierowania⁹.

Analizując definicje pojęcia przedsiębiorczość można wymienić definicję: przedmiotową, podmiotową, atrybutową i funkcjonalną. Definicja przedmiotowa opisuje efekt działalności sektora drobnych i większych przedsiębiorstw, tzw. sektora MSP. Definicja podmiotowa opisuje natomiast sprawcę działania w postaci działalności ludzkiej, czyli działalności człowieka podejmowanej na rynku w celu zaspokojenia własnych potrzeb i usunięcia poczucia dyskomfortu (głodu, niepewności, niebezpieczeństwa, nudy). Podejście atrybutowe określa cechę ludzkiego działania, natomiast podejście funkcjonalne określa aktywność, podlegającą systematycznej pracy nad powstaniem, rozwojem, stabilizacją własnego przedsiębiorstwa¹⁰.

Rodzaje przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Na początku lat 90. XX wieku tereny wiejskie znalazły się w szczególnie trudnej sytuacji, będącej rezultatem przebudowy w Polsce systemu społeczno-gospodarczego. W tym okresie, określanym mianem recesji transformacyjnej, nastąpił spadek popytu na produkty rolne, odnotowano gwałtowny wzrost kosztów kredytów, a także pogorszyła się relacja cen produktów rolnych do cen towarów i usług nabywanych przez rolników. Niekorzystne zjawiska recesji transformacyjnej dotknęły znacząco regiony zdominowane przez jedną gałąź gospodarki. W dużym stopniu pod wpływem niekorzystnych zjawisk były także regiony o dużym odsetku ludności rolniczej, zamieszkującej małe gospodarstwa rolne. W trudnej sytuacji znaleźli się głównie pracownicy likwidowanych bądź przekształcanych PGR-ów. Ponadto na obszary wiejskie w danym czasie wróciło wiele osób, które utraciły pracę w mieście. Byli to przede wszystkim mieszkańcy hoteli robotniczych i tzw. chłoporobotnicy. W konsekwencji tereny wiejskie zostały dotknięte dużym bezrobociem¹¹.

⁷ R. Majkut, *Przedsiębiorczość...*, s. 58.

⁸ Ibidem.

⁹ *Przedsiębiorczość i zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem*, red. J. Targulski, Difin, Warszawa 2014, s. 17–18.

¹⁰ Ibidem, s. 19.

¹¹ K. Żmijewska, *Perspektywy rozwoju...*, s. 451; *Polska wieś 2014 Raport o stanie wsi*, red. I. Nurzyńska, W. Poczta, SCHOLAR, Warszawa 2014, s. 12–13.

Trudna sytuacja na obszarach wiejskich spowodowała, że społeczność wiejska została zmuszona do wykazania się znaczną przedsiębiorczością, zarówno o charakterze rolniczym, jak i pozarolniczym.

Przez stulecia fundamentalnym sektorem gospodarki było rolnictwo, w którym praca stanowiła podstawowy dochód dla znacznej części ludności wiejskiej. Rolnicy w swojej działalności przejawiali cechy typowe dla przedsiębiorczości, takie jak: samodzielność, stanowczość, niezależność, umiejętność radzenia sobie w trudnych sytuacjach, pracowitość, wytrwałość w dążeniu do celu. Decyzje podejmowane były przez nich najczęściej w warunkach niepewności co do warunków atmosferycznych i możliwości uzyskania niezbędnych środków do produkcji¹².

Rolnictwo indywidualne w 2012 roku obejmowało 1476,7 tys. gospodarstw powyżej 1 ha użytków rolnych (tab. 1). W analizowanym okresie liczba gospodarstw indywidualnych wykazywała tendencję zniżkową. W latach 1990–1996 ubyło 96,1 tys. gospodarstw. Do 2002 roku wzrastała liczba gospodarstw najmniejszych, o powierzchni 1–2 ha. W kolejnych latach rola tych gospodarstw malała, a nastąpił wzrost liczby gospodarstw większych obszarowo¹³.

Tabela 1
Liczba gospodarstw indywidualnych według grup obszarowych w latach 1990–2012

Obszar gospodarstwa	Rok											
	1990		1996		2002		2007		2010		2012	
	tys.	%	tys.	%	tys.	%	tys.	%	tys.	%	tys.	%
1–2 ha	378,3	17,7	462,2	22,6	516,8	26,5	422,5	23,4	342,2	22,0	298,5	20,2
2–5 ha	750,8	35,1	667,6	32,7	629,5	32,3	614,0	34,0	519,3	33,3	481,7	32,6
5–10 ha	636,3	29,8	520,8	25,5	426,5	21,9	399,9	22,2	351,5	22,6	350,7	23,8
10–15 ha	242,0	11,3	217,2	10,6	182,5	9,4	166,4	9,2	152,2	9,8	144,3	9,8
15–20 ha	130,1	6,1	89,5	4,4	83,8	4,3	77,5	4,3	72,2	4,6	73,6	5,0
20–50 ha			75,2	3,7	95,5	4,9	102,3	5,7	96,8	6,2	101,1	6,8
Powyżej 50 ha			0,4	8,9	17,1	0,9	21,5	1,2	24,3	1,6	26,8	1,8
Ogółem	2137,5	100	2041,4	100	1951,7	100	1804,1	100	1558,4	100	1 476,7	100

Źródło: *Polska wieś 2014 Raport o stanie wsi*, red. I. Nurzyńska, W. Poczta, SCHOLAR, Warszawa 2014, s. 99.

W dalszym ciągu rolnictwo jest dominującym kierunkiem działalności na terenach wiejskich, chociaż coraz częściej można spotkać się z dodatkową jej odmianą – przedsiębiorczością zespołową. Zrzeszanie się rolników w grupy producenckie jest

¹² I. Sikorska-Wolak, K. Krzyżanowska, *Przedsiębiorczość w ujęciu teoretycznym i w praktyce*, w: *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju*, red. K. Krzyżanowska, Wyd. SGGW, Warszawa 2010, s. 46.

¹³ *Polska wieś 2014...*, s. 97.

doskonałym przejawem przedsiębiorczości, ponieważ działający w zrzeszeniu rolnik indywidualny ma możliwość przezwyciężania barier związanych z funkcjonowaniem na rynku. Indywidualna bowiem działalność rolnika ograniczana może być m.in. przez posiadanie niewielkiego obszarowo gospodarstwa, małą towarowość, trudność ze zbytem produktów rolnych, brak dostępu do informacji i znajomości rynku, ograniczone umiejętności działania na rynku oraz możliwości jego kształtowania¹⁴.

Tradycyjnie wieś kojarzona jest głównie z rolnictwem i pracą jej mieszkańców w gospodarstwie rolnym. Obszary wiejskie postrzegane są jako miejsca wytwarzania produktów żywnościowych, jednak z powodu wielu niekorzystnych uwarunkowań na obszarach wiejskich, coraz częściej występuje także przedsiębiorczość o charakterze pozarolniczym. Podstawową przyczyną poszukiwania nowych pozarolniczych źródeł dochodów jest chęć polepszenia warunków życia rodzin na obszarach wiejskich oraz możliwość dalszego rozwoju gospodarstwa. Małe obszarowo gospodarstwa rolne o powierzchni do 5 ha użytków rolnych nie są w stanie wygenerować wystarczających dochodów, tym samym dodatkowa działalność nierolnicza stanowi dla nich ważny element funkcjonowania.

Działalność nierolnicza może być prowadzona w postaci działalności rolniczej poszerzonej o nowe formy gospodarowania, np. przetwórstwo, rzemiosło, handel, usługi, działalność agroturystyczna. Może być również prowadzona bez powiązania z gospodarstwem rolnym¹⁵.

Odrębną kategorią działalności pozarolniczej jest działalność gospodarcza prowadzona na obszarach wiejskich przez mieszkańców wsi niezwiązanych z rolnictwem bądź osoby spoza wsi, angażujące swój kapitał w tworzenie, rozwój przedsiębiorstw, głównie w skali mikro o charakterze produkcyjnym, usługowym, handlowym, oświatowo-kulturalnym na terenach wiejskich¹⁶.

Zgodnie z danymi zawartymi w opublikowanym w 2011 roku raporcie GUS *Obszary wiejskie w Polsce*, w 2009 roku na obszarach wiejskich w systemie REGON było zarejestrowanych 935 tys. podmiotów, co stanowiło wówczas 25% ogółu przedsiębiorstw REGON¹⁷.

Po wstąpieniu Polski do UE przedsiębiorstwa, a szczególnie przedsiębiorstwa na obszarach wiejskich, uzyskały znaczący dostęp do środków publicznych¹⁸ – m.in. dzięki Działaniu „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” na terenach wiejskich powstały liczne firmy. Zgodnie z danymi z ARiMR (tab. 2) w ramach czterech naborów złożono 45 454 wniosków o przyznanie pomocy na kwotę prawie 9 mld zł. Do 30 listopada 2014 roku zawarto 15 935 umów na kwotę ok. 3 mld zł, przy czym

¹⁴ I. Sikorska-Wolak, K. Krzyżanowska, *Przedsiębiorczość...*, s. 48.

¹⁵ Ibidem, s. 48–49; K. Żmijewska, *Perspektywy rozwoju...*, s. 454.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ *Polska wieś 2014...*, s. 138.

¹⁸ Szerzej na ten temat: A. Żołądkiewicz, *Dofinansowanie rozwoju mikroprzedsiębiorczości na terenach wiejskich w ramach PROW 2007–2013 – rezultaty*, „Copernican Journal of Finance & Accounting” 2012, vol. 1, nr 1, s. 173–185; D. Walczak, A. Żołądkiewicz, *Dotacje dla mikroprzedsiębiorstw na wsi w ramach PROW 2007–2013*, w: *Uwarunkowania rynkowe rozwoju mikro, małych i średnich przedsiębiorstw – Mikrofirma 2012*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2012, s. 267–275.

ARiMR wypłaciła na dany dzień dla beneficjentów kwotę w wysokości 1 739 075 695,43 zł.

Tabela 2

Podstawowe dane dotyczące Działania 312 „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” na dzień 30.11.2014

Wyszczególnienie	Nabór 2009	Nabór 2010	Nabór 2011	Nabór 2013	Ogółem
Liczba złożonych wniosków	4 983	10 540	15 730	14 201	45 454
Wnioskowana kwota pomocy w zł	803 100 963,05	2 019 400 757,31	3 181 766 145,58	2 834 705 488,48	8 838 973 354,42
Liczba zawartych umów	2019	3982	5482	4452	15935
Kwota zawartych umów w zł	302 977 556,26	739 322 330,32	1 070 889 459,11	843 094 224,47	2 956 283 570,16
Zrealizowane płatności w ramach wszystkich naborów w zł	-	-	-	-	1 739 075 695,43

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw – stan na dzień 30.11.2013*, www.arimr.gov.pl/fileadmin/pliki/wdrazane_programy_sprawozdania/Tworzenie_/22122014_Tworzenie_7-13.pdf (2.01.2015).

Tabela 3

Pracujący poza rolnictwem na własny rachunek na obszarach wiejskich według sekcji PKD w 2010 roku

Wybrane sekcje PKD	Wyszczególnienie	
	tys.	%
Ogółem	464	100,0
Przetwórstwo przemysłowe	67	14,4
Budownictwo	113	24,4
Handel i naprawa pojazdów samochodowych	41	8,8
Transport i gospodarka magazynowa	41	8,8
Edukacja	7	1,5
Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	12	2,6
Pozostałe	80	17,3

Źródło: M. Bucka, *Male i średnie przedsiębiorstwa jako forma przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2014, nr 2 (32), s. 41.

Ze względu na prowadzony rodzaj działalności, zgodnie z PKD w 2010 roku, na obszarach wiejskich największy udział stanowiły podmioty zajmujące się budownictwem, przetwórstwem przemysłowym, handlem i naprawą pojazdów samochodowych oraz transportem i gospodarką magazynową (tab. 3).

Tabela 4

Podmioty gospodarki narodowej zarejestrowane w rejestrze REGON według liczby pracujących (stan na dzień 31.12.2003, 2008, 2009 r.)

Rok	Ogółem	Na 1000 ludności	Liczba pracujących			
			0–9	10–49	50–249	>249
Polska						
2003	3 581 593	93,8	3 410 233	137 974	28 329	5057
2008	3 757 093	98,5	3 568 137	154 833	29 323	4800
2009	3 880 237	101,0	3 672 853	170 182	31 648	5554
Obszary miejskie						
2003	2 732 248	116,2	2 600 828	102 753	23 982	4685
2008	2 828 613	121,5	2 686 203	113 281	24 773	4356
2009	2 944 937	126,5	x	x	x	x
Obszary wiejskie						
2003	849 345	57,9	809 405	35 221	4347	372
2008	928 480	66,0	881 934	41 552	4550	444
2009	935 300	62,8	x	x	x	x

Źródło: Źródło: M. Bucka, *Male i średnie przedsiębiorstwa jako forma przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2014, nr 2 (32), s. 42.

Tabela 5

Migracje wewnętrzne na pobyt stały według kierunków, płci i wieku migrantów w latach 2010–2013

Wyszczególnienie	Rok							
	2010		2011		2012		2013	
	do miast ze wsi	na wieś z miast	do miast ze wsi	na wieś z miast	do miast ze wsi	na wieś z miast	do miast ze wsi	na wieś z miast
Wiek przedprodukcyjny ¹⁹ , w tym:	21 817	36 842	22 647	36 444	21 479	34 390	22 547	37 455
kobiety	10 789	17 919	11 265	17 620	10 664	16 539	11 014	18 295
mężczyźni	11 028	18 923	11 382	18 824	10 815	17 851	11 533	19 160
Wiek produkcyjny ²⁰ , w tym:	67 064	95 809	68 648	92 712	65 824	86 253	71 649	91 937
kobiety	38 311	49 488	38 899	47 629	37 510	44 311	39 552	46 477
mężczyźni	28 753	46 321	29 749	45 083	28 314	41 942	32 097	45 460
Wiek poprodukcyjny ²¹ , w tym:	4904	7085	5216	7154	4916	6938	5939	8566
kobiety	3500	4990	3716	5075	3519	4862	4233	5964
mężczyźni	1404	2095	1500	2079	1397	2076	1706	2602
Ogółem	93 785	139 736	96 511	136 310	92 219	127 581	100 135	137 958

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rocznik Demograficzny 2011*, GUS, Warszawa 2011, s. 404–405; *Rocznik Demograficzny 2012*, GUS, Warszawa 2012, s. 424–425; *Rocznik Demograficzny 2013*, GUS, Warszawa 2013, s. 450–451; *Rocznik Demograficzny 2014*, GUS, Warszawa 2014, s. 468–469.

¹⁹ Wiek, w którym ludność nie osiągnęła jeszcze zdolności do pracy, tj. grupa wieku 0–17 lat.

²⁰ Wiek zdolności do pracy, tj. dla mężczyzn grupa wieku 18–64 lata, dla kobiet 18–59 lat.

²¹ Wiek, w którym osoby zazwyczaj kończą pracę zawodową, tj. dla mężczyzn 65 lat i więcej, dla kobiet 60 lat i więcej.

Zgodnie z danymi z GUS, w ostatnich latach widoczny jest systematyczny wzrost liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich. Największy wzrost odnotowano wśród osób fizycznych zatrudniających do 9 osób, a następnie w grupie zatrudniających 10–49 osób. Biorąc pod uwagę liczbę osób zamieszkującą tereny wiejskie do liczby przedsiębiorstw, to dany odsetek nadal pozostaje niewielki. Jednak prawie 25% wszystkich podmiotów, które funkcjonują w Polsce, prowadzi działalność na obszarach wiejskich (tab. 4). Ponadto gospodarka na obszarach wiejskich zdominowana jest liczebnie przez mikroprzedsiębiorstwa. Ponadto rozwój sektora MSP (małe i średnie przedsiębiorstwa) dokonuje się znacznie wolniej na obszarach wiejskich niż w miastach. Taka sytuacja wynika z występowania barier w rozwoju działalności gospodarczej, do których zaliczyć można: niskie dochody ludności obszarów wiejskich, słabą infrastrukturę oraz brak szkoleń i informacji o dostępnych źródłach finansowania²².

O poziomie przedsiębiorczości na obszarach wiejskich świadczyć może liczba osób opuszczająca tereny wiejskie, jak również liczba osób pozostających bez pracy.

W latach 2010–2013 (tab. 5) można zauważyć, że napływ ludności z miast na wieś był większy niż odpływ ze wsi do miast. Pomimo jednak tej nadwyżki, odpływ ludności ze wsi do miast charakteryzował się prawie w całym okresie tendencją rosnącą. Ponadto największą grupę osób opuszczających wieś stanowiła ludność w wieku produkcyjnym.

Odnosząc się do migracji zagranicznej (tab. 6) w analizowanym okresie, w znacznym stopniu odpływ ludności ze wsi przewyższał napływ ludności, charakteryzując się jednocześnie tendencją rosnącą w porównaniu do każdego roku kolejnego.

Tabela 6

Migracje zagraniczne na pobyt stały według płci i wieku migrantów w latach 2010–2013

Wyszczególnienie	Rok							
	2010		2011		2012		2013	
	ze wsi	na wieś	ze wsi	na wieś	ze wsi	na wieś	ze wsi	na wieś
Wiek przedprodukcyjny, w tym:	839	1320	993	1643	1155	1530	1960	1305
kobiety	404	633	450	791	525	756	921	673
mężczyźni	435	687	543	852	630	774	1039	632
Wiek produkcyjny, w tym:	3093	2708	3713	2 390	3 855	2163	6833	1784
kobiety	1676	787	2037	794	2087	776	3683	647
mężczyźni	1417	1921	1676	1596	1768	1387	3150	1137
Wiek poprodukcyjny, w tym:	243	206	238	231	295	242	470	205
kobiety	177	125	144	131	207	159	334	122
mężczyźni	66	81	94	100	88	83	136	83
Ogółem	4175	4234	4944	4264	5305	3935	9263	3294

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rocznik Demograficzny 2011*, GUS, Warszawa 2011, s. 427; *Rocznik Demograficzny 2012*, GUS, Warszawa 2012, s. 447; *Rocznik De*

²² M. Bucka, *Małe i średnie przedsiębiorstwa jako forma przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2014, nr 2 (32), s. 41.

mograficzny 2013, GUS, Warszawa 2013, s. 473; *Rocznik Demograficzny 2014*, GUS, Warszawa 2014, s. 491.

Lata 2010–2013 charakteryzowała tendencja wzrostu liczby bezrobotnych. Według danych urzędów pracy liczba bezrobotnych mieszkańców wsi zwiększyła się z 856 tys. w końcu grudnia 2010 roku do 939 tys. w końcu grudnia 2012 roku, przy czym we wrześniu 2013 roku stan bezrobotnych wynosił 854 tys.

Tabela 7

Bezrobotni na obszarach wiejskich według danych urzędów pracy w latach 2010–2013

Wyszczególnienie	Miesiąc i rok badania			
	grudzień 2010	grudzień 2011	grudzień 2012	wrzesień 2013
Liczba bezrobotnych (w tys.)	856	875	939	854
% mieszkających na wsi	43,8	44,1	43,9	43,4

Źródło: *Polska wieś 2014 Raport o stanie wsi*, red. I. Nurzyńska, W. Poczta, SCHOLAR, Warszawa 2014, s. 64.

Podsumowanie

Pomimo trudnej sytuacji na początku lat 90. XX wieku na obszarach wiejskich możliwy był rozwój przedsiębiorczości, zarówno w formie rolniczej, jak i pozarolniczej. W literaturze przedmiotu łączenie obszarów wiejskich z działalnością rolniczą oraz pozarolniczą określa się mianem koncepcji wielofunkcyjnego rozwoju wsi. Zgodnie z tą koncepcją na obszarach wiejskich możliwe staje się powstawanie nowych miejsc pracy zarówno w gospodarstwach rolnych, jak i w ich otoczeniu. Koncepcja ta również uwzględnia postulat mający na celu ochronę wiejskiego i tradycyjnego sposobu życia, realizację zasad rolnictwa zrównoważonego i ochronę bioróżnorodności w produkcji rolnej, przy jednoczesnym tworzeniu miejsc pracy i podnoszeniu jakości życia na terenach wiejskich²³.

Istotną kwestią odnoszącą się do przedsiębiorczości na terenach wiejskich jest jej jednak niezadawalający poziom, co przejawia się w liczbie osób opuszczających tereny wiejskie a także w liczbie osób bezrobotnych. Tym samym w najbliższym czasie oprócz pomocy finansowej powinna być w dużym stopniu prowadzona pomoc mająca na celu eliminację wielu barier, które napotyka społeczność wiejska przy rozpoczynaniu przede wszystkim działalności nierolniczej.

Literatura

Bucka M., *Małe i średnie przedsiębiorstwa jako forma przedsiębiorczości na obszarach wiejskich*, „Journal of Agribusiness and Rural Development” 2014, nr 2 (32).

²³ K. Żmijewska, *Perspektywy rozwoju...*, s. 454–455.

- Fedyszak-Radziejowska B., *Spoleczność lokalna a rozwój przedsiębiorczości*, w: *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich wschodniego i zachodniego pogranicza*, red. M. Kłodziński, A. Rosner, Warszawa 2000.
- Majkut R., *Przedsiębiorczość w świetle uwarunkowań interdyscyplinarnych*, CeDeWu, Warszawa 2014.
- Polska wieś 2014 Raport o stanie wsi*, red. I. Nurzyńska, W. Poczta, SCHOLAR, Warszawa 2014.
- Przedsiębiorczość i zarządzanie małym i średnim przedsiębiorstwem*, red. J. Targulski, Difin, Warszawa 2014.
- Rocznik Demograficzny 2011*, GUS, Warszawa 2011.
- Rocznik Demograficzny 2012*, GUS, Warszawa 2012.
- Rocznik Demograficzny 2013*, GUS, Warszawa 2013.
- Rocznik Demograficzny 2014*, GUS, Warszawa 2014.
- Sikorska-Wolak I., Krzyżanowska K., *Przedsiębiorczość w ujęciu teoretycznym i w praktyce*, w: *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich Stan i perspektywy rozwoju*, red. K. Krzyżanowska, Wyd. SGGW, Warszawa 2010.
- Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw – stan na dzień 30.11.2013*, http://www.arimr.gov.pl/fileadmin/pliki/wdrazane_programy_sprawozdania/Tworzenie_/22122014_Tworzenie_7-13.pdf (02.01.2015).
- Żmijewska K., *Perspektywy rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich województwa małopolskiego*, w: *Aktualne problemy funkcjonowania i rozwoju przedsiębiorstw*, red. M. Kowalik, A. Sierpińska-Sawicz, VIZJA, Warszawa 2014.

ENTREPRENEURSHIP IN RURAL AREAS

Summary

In rural areas, despite the difficult conditions, develops agricultural entrepreneurship, as well as non-agricultural. Determinant of entrepreneurship may be the number of people leaving the rural areas and the number of unemployed.

This article presents the types of entrepreneurship and their level in rural areas.

Keywords: entrepreneurship, rural area, farming, non-agricultural activities

Translated by Agnieszka Żołądkiewicz

**Ubezpieczenia i zarządzanie ryzykiem
w mikro, małych i średnich
przedsiębiorstwach**

